

УДК 323.2:004.9

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.30.27>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМАТІВ ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ (КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОФІЦІЙНИХ ДИСКУРСІВ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ)

Наталія Стебліна

*Донецький національний університет імені Василя Стуса,
факультет інформаційних та прикладних технологій,
кафедра політології та державного управління
вул. 600-річчя 21, 21021, м. Вінниця, Україна*

Офіційні політичні дискурси України та Білорусі порівнюються в статті. Описується еволюція цих дискурсів залежно від режиму. Для аналізу використовуються тексти сайтів президентів за 2005–2019 роки. За допомогою спеціальних програм, написаних мовою Python, вимірюються два показники: показник комунікаційного наміру (кількість текстів, що містять політичні заяви) та інтертекстуальності (тексти, що містять цитати). Компаративний аналіз офіційних дискурсів України та Білорусі демонструє значну відмінність між ними за цими показниками, що свідчить про принципово відмінні засади функціонування цих дискурсів: українського – у конкурентному середовищі та білоруського, для якого конкурентне середовище не характерне. В українському дискурсі віднайдено поступове зростання показника комунікативного наміру від 0,036 до 0,17 (без значних перепадів та зі збільшенням кількості таких форматів перед зміною влади). При цьому частка «ритуальних» дієслів незначна (за винятком періоду правління Януковича, коли були здійснені спроби авторизації українського режиму). У білоруському дискурсі зафіксовано поступове зростання показника комунікативного наміру від 0,06 до 0,14, проте виявлено значний «стрибок» у 2012–2014 роках до 0,45 і спадання показника з 2015 року до 0,09. При цьому частка «ритуальних» дієслів – 60–70%. Це свідчить про імітацію комунікації з лідерами інших країн у цей період, що є характерним для авторитарного режиму під час його консервації. Далі ж частка таких дієслів зменшується, що може говорити про стабілізацію авторитаризму.

Найбільш демонстративним показником із точки зору відмінності обидвох режимів є інтертекстуальність, що майже повністю відсутня в білоруському режимі та активно присутня і поступово збільшується в українському.

Отже, на прикладі авторитарного білоруського режиму за часів цифровізації продемонстровано використання змішаних форматів (традиційних для офіційного дискурсу та медійних), а для більш демократичного, перехідного українського режиму – медійних, що свідчить про налаштованість офіційного режиму України на пряму, без посередництва ЗМІ, взаємодію із суспільством у цифрові часи.

Ключові слова: офіційний політичний дискурс, сайт президента, Україна, Білорусь, цифровізація.

За цифрових часів тексти офіційного політичного дискурсу можуть передаватися до аудиторії не тільки з посередництвом ЗМІ, як це було традиційно, але й напряму – через численні мережеві канали. При цьому останній спосіб комунікації може потенційно стати провідним у політичному житті. І вже нині чуємо розмови про кризу журналістики [7, с. 1060; 13], вторинність ЗМІ порівняно із соціальними мережами та іншими майданчиками, що стають визначальними для політичної боротьби [8; 10; 12; 15–17].

Проте для того, щоб бути переданими аудиторії напряму, тексти офіційного політичного дискурсу мають змінитися, зокрема на рівні формату, бо ж на ранніх етапах функціо-

нування інтернету (за часів web 1.0) багато мережевих текстів просто копіювали офлайнні формати. Якщо говорити про офіційний політичний дискурс, то це був передрук комюніке – офіційних документів про події та заходи за участю представників влади. Далі ці тексти перероблялися ЗМІ, щоб бути придатними для поширення в масовій аудиторії. Нині ж – зі зміною ролі ЗМІ в політичній комунікації – тексти офіційного політичного дискурсу мають створюватися з розрахунком на пряму взаємодію із суспільством.

Тому в цьому дослідженні звернемо увагу на те, як під впливом цифровізації трансформуються формати політичних текстів офіційного дискурсу. При цьому цікаво буде відстежити, чи є різниця в тому, як ці формати еволюціонують у країнах із різними режимами, зокрема в Україні, режим якої визначається як перехідний, або змішаний (на межі між авторитарним і демократичним) [1–4], та Білорусі, режим якої дослідники називають авторитарним [5, с. 318; 11; 14; 18; 21]. Передбачаємо, що чим більш демократичний режим, тексти в якому функціонують у конкурентному середовищі, тим більшими є трансформації форматів офіційних повідомлень. Адже, на думку вчених, що займаються дискурс-аналізом, мова та політика пов'язані на фундаментальному рівні [9, с. 4], а зміни в мові завжди свідчать про зміни в соціумі, при цьому зміни в мові (та мовній поведінці) можуть спричинювати соціальні зміни [22, с. 3].

Говорячи про політичний дискурс, спиратимемося на класичне визначення цього поняття Т.А. ван Дейком, що вважав, що у ньому репродукується політична влада: як домінування (та інколи зловживання владою), так і спротив цьому [19, с. 11]. А також зважати-мемо на заувагу П. Чілтона, що вважає, що в дискурсі демократичного суспільства можуть бути репрезентовані як боротьба за владу, так і тяжіння до консенсусу [4, с. 3]. Відповідно, у більш демократичному дискурсі (навіть в офіційній його частині) завжди можна буде простежити наявність опонентів (згадки про них, відсилки до їх заяв та ін.). Або ж те, що Н. Ротар називає «діалоговою формою участі» [6, с. 76]. Так само склад політичних акторів (суб'єктів та інститутів) буде ширшим. Натомість авторитарний дискурс передбачатиме тільки ретрансляцію домінування однієї політичної сили, отже, це можна буде відстежити як через склад згадуваних політичних акторів, так і через формати текстів, які не передбачатимуть включення інших точок зору або ж відсилок до них.

Мета цього дослідження – відстежити та порівняти еволюцію форматів текстів офіційних дискурсів України та Білорусі упродовж 2005–2019 років за низкою показників. По-перше, за показником комунікативного наміру (відсоток текстів, новиною в яких виступає заява, а не факт). По-друге, за показником інтертекстуальності (відсоток текстів, які містять цитату).

Офіційним дискурсом у цій роботі вважаємо тексти новин із сайту президента країни. Саме новини беремо тому, що вони є своєрідним «зрізом» активності першої особи держави і містять інформацію як про його візити, так і заяви, звернення, контакти з іншими лідерами та ін. Інші жанри політичних текстів (промови, які аналізуються найчастіше, листи, інтерв'ю) не дають змоги так повно охопити усі аспекти офіційного дискурсу. У випадку із Білоруссю використовувався архів сайту <http://president.gov.by> (російська версія). В Україні ж із кожним новим президентом видаляються повідомлення попередника, тому для того, щоб відновити тексти, довелося використати вебархів <http://web.archive.org/>. Зауважимо, що таким чином було віднайдено не всі тексти, бо сервіс на початку 2000-х років робив скріншоти сайтів рідше, ніж, приміром, в останні роки наших спостережень. Також із незрозумілих поки що причин маємо значну лакуну наприкінці 2018 року.

Тексти із сайтів президентів Білорусі та України (Зеленський), вебархіву сайту президентів України (Ющенко, Янукович, Порошенко, в.о. президента Турчинова) збиралися

за допомогою комп'ютерної програми-парсера (мова Python). Із використанням модуля requests із html-розмітки виокремлювалися заголовки та тексти новин. Для вимірювання показника комунікативного наміру укладалися словники дієслів, що свідчать про новину, в якій робиться заява: «говорити, привітати, зазначити» та ін. Для сайту президентів України – державною мовою, для сайту білоруського президента – російською (оскільки російська та білоруська версії ідентичні). У дієсловах видалялися закінчення, щоб отримувати їх в усіх граматичних формах. Створена для дослідження програма find_communication.py шукала збіги між словником та заголовками новин. Для вимірювання інтертекстуальності аналізувався синтаксис заголовків – через регулярні вирази:

– «r'[A-ЯІЄ]w+\. *?n'» – таким чином віднаходилися заголовки, що містили власну назву та двокрапку після неї, наприклад «Ющенко: При формуванні проекту Держбюджету-2008 уряд продемонстрував зневагу до соціальної складової»;

– «r^n.*?s[–]\s[A-ЯІЄ]w+n'», «r^n.*?s[–]\s[A-ЯІЄ]w+s[A-ЯІЄ]w+n'» – заголовки, що містили тире після заяви та прізвище або ім'я та прізвище наприкінці заголовка, наприклад «Бюджет-2008 не є предметом для розгляду неповноважної ВР V скликання – Віктор Ющенко»;

– «r^n.*?s[–]\sПрезидент.*n'» – заголовки, що містили слово «Президент» чи «Глава» (тобто «Глава держави») після заяви всередині заголовка, наприклад «Закон про підвищення соцстандартів має бути виконаний урядом – Президент в інтерв'ю Чернігівській ОДТРК»;

– «r'[«""]a-я]w+.*?[""]'» – заголовки, що містили цитату, написану з маленької літери; таким чином відсортовувалися заголовки, що містили власну назву в лапках, яка не є цитатою, приміром, «НСК «Олімпійський» стане гордістю України», але віднаходилися заголовки «Оприлюднені офіційні «дані» є ні чим іншим, як фальсифікацією, «фількіною грамотою», що містять відсилку до заяв опонентів – «дані».

Єдиним обмеженням для цього метода є те, що програма не може знаходити заголовки-цитати, що не містять цих синтаксичних знаків, наприклад: «В первом полугодии выполнены все основные показатели, заложенные в Основных направлениях денежно-кредитной политики на текущий год» («У першому півріччі виконані усі основні показники, закладені в Основних напрямках грошово-кредитної політики на поточний рік»). Однак кількість подібних заголовків не є значною, до того ж вони були характерними для обох сайтів тільки на початку зазначеного періоду спостережень (2005–2008 роки).

Перейдемо до розгляду результатів.

У білоруському офіційному дискурсі спостерігаємо значну кількість текстів, що містять комунікативний намір – порівняно з українським. Особливо це помітно в період 2012–2014 років (Рис. 1).

Якщо говорити про білоруський дискурс, то тут спостерігаємо період 2005–2009 років із доволі низьким показником (0,05–0,06). Потім поступове зростання – до найвищого показника 0,45 у 2013 році і повернення до показника 0,1 у 2018–2019 роках.

Спробуємо проаналізувати ці дані, звертаючи увагу на формати текстів. У першому періоді спостерігаємо переважання в дискурсі комюніке-формату (або ж копіювання офлайнової тактики). У цей час більшість заголовків не містили дієслів (що не є характерним для медійного формату, де заголовки, як правило, будується на основі дієслова і відповідає на запитання «що сталося/відбувається/станеться»), а містили «довіски», тобто повні назви установ, посад, імена та прізвища – а не тільки прізвища чи скорочені назви установ (наприклад, аббревіатури). Приклади заголовків цього періоду: «Виступ на V з'їзді Федерації профсоюзів Білорусі», «Зустріч із губернатором Волгоградської області Миколою

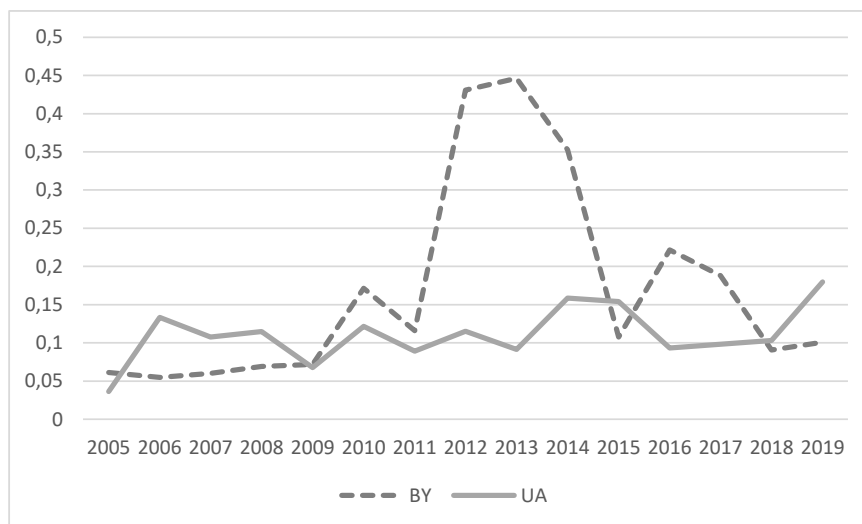

Рис. 1. Показник комунікативного наміру в офіційних дискурсах України та Білорусі

Максютою» та ін. У 2010 році підхід до створення текстів змінюється, хоча подекуди зберігається старий стиль. Наприклад, більшає заголовків, що містять дієслова і більш схожі на медійний стиль: «Голова держави Олександр Лукашенко привітав співвітчизниць із Днем жінок», «Олександр Лукашенко відвідав Радошковицьку школу-інтернат для дітей-сиріт». У період 2012–2014 років такий формат стає провідним. А от із 2015 року відбувається повернення до старого, змішаного формату. При цьому також маємо зазначити, що у 2012–2014 роках із-поміж дієслів комунікативного наміру домінує «привітав» (60–70%). А у 2018–2019 роках із падінням кількості таких дієслів падає і кількість текстів із наявним комунікативним наміром (див. мал. 2).

Можемо стверджувати, що у випадку білоруського офіційного дискурсу так і не відбулося повного переходу до медійного формату текстів. Упродовж 2005–2019 років спостерігаємо комюніке-формат на початку (до 2009 року) та змішаний стиль із більшою або меншою кількістю дієслів у заголовках. При цьому в періоди з більшою кількістю дієслів переважають ритуальні заяви, пов'язані з привітаннями. Фактично, йдеться про імітацію політичної комунікації. Можемо припустити, що переважання подібної тактики свідчить про намагання «законсервувати» авторитарний режим (після виборів 2010 року, коли опозиція висунула в президенти єдиного кандидата і прогнала, а також акції протесту проти фальсифікації виборів «Площа 2010»). При цьому «консервація» відбувалася зі створенням видимості підтримки Лукашенка зарубіжними лідерами, бо привітання стосувалися саме їх (із днем народження, днем незалежності чи іншими національними святами).

В Україні ситуація інша. Тут бачимо більш інтенсивне використання текстів із комунікативним наміром у період правління Ющенка (0,10–0,13) із комюніке-періодом, що обмежується 2005 роком. Незначне зменшення показника в період Януковича (0,8–0,12). Зростання – до 0,15 за часів Порошенка та «гарячої» фази російської агресії. І найвищий показник у 2019 році – 0,17. Цікаво також, що зростання кількості текстів із наявністю комунікативного наміру відбувається в періоди зміни влади в країні (2009–2010, 2013–2014, 2019).

Якщо ж аналізувати формати текстів, то тут спостерігаємо такий самий змішаний період (комюніке- та медійний стиль) упродовж 2005–2010 років. Але потім медійний стиль починає переважати. Тобто в заголовках є дієслово, яскрава цитата, а назви посад чи установ подаються скорочено. Наприклад: «Наша команда захищатиме здобутки України за останні п'ять років – Президент»; «Україна сподівається отримати від ПАРЄ справедливую оцінку Голодомору – Віктор Ющенко». Також і за частотою використання дієслів «привітав» спостерігаємо переважання їх у дискурсі тільки в певні періоди. І тут цікаво, що це переважання знаходимо за часів Януковича (див. рис. 2). Фактично, можемо стверджувати, що значна частка «ритуальних» дієслів можуть свідчити про авторизацію режиму, коли у провладної політичної сили немає необхідності комунікувати з опонентами.

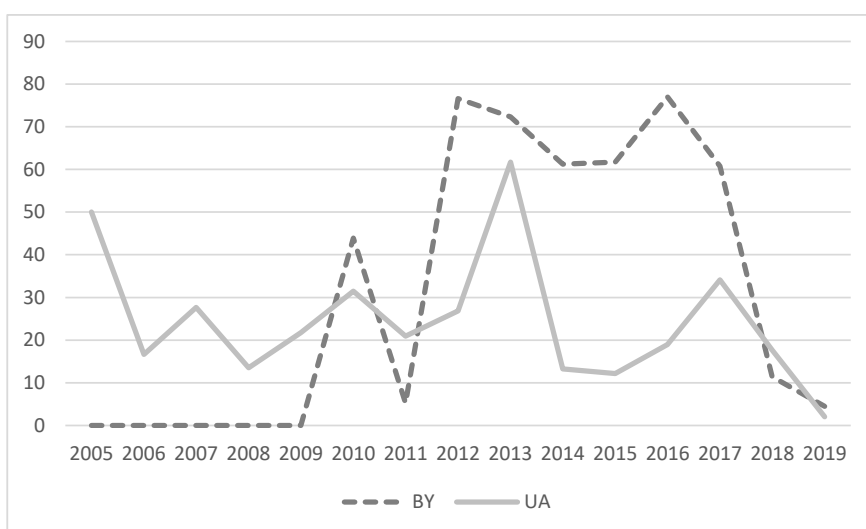

Рис. 2. Відсоток «ритуальних» дієслів в офіційних дискурсах України та Білорусі

Наші спостереження про використання традиційного комюніке-стилю в авторитарному режимі та перехід до медійного стилю у більш демократичному підтверджуються і під час аналізу показника інтертекстуальності (рис. 3).

Український дискурс порівняно з білоруським має високий показник інтертекстуальності, що зростає із часом. Для білоруського ж офіційного дискурсу цитати взагалі не характерні.

Отже, компаративний аналіз офіційних дискурсів України та Білорусі за 2005–2019 роки показав значну відмінність між ними за показниками комунікативного наміру та інтертекстуальності. Це свідчить про принципово відмінні засади функціонування цих дискурсів: українського – у конкурентному середовищі, де офіційний дискурс використовується в тому числі для боротьби з опонентами, та білоруського, для якого конкурентне середовище взагалі не характерне. Саме тому в українському дискурсі спостерігаємо поступове зростання показника комунікативного наміру (без значних перепадів та із збільшенням кількості таких форматів перед зміною влади). При цьому частка «ритуальних» дієслів – незначна (за винятком періоду правління Яну-

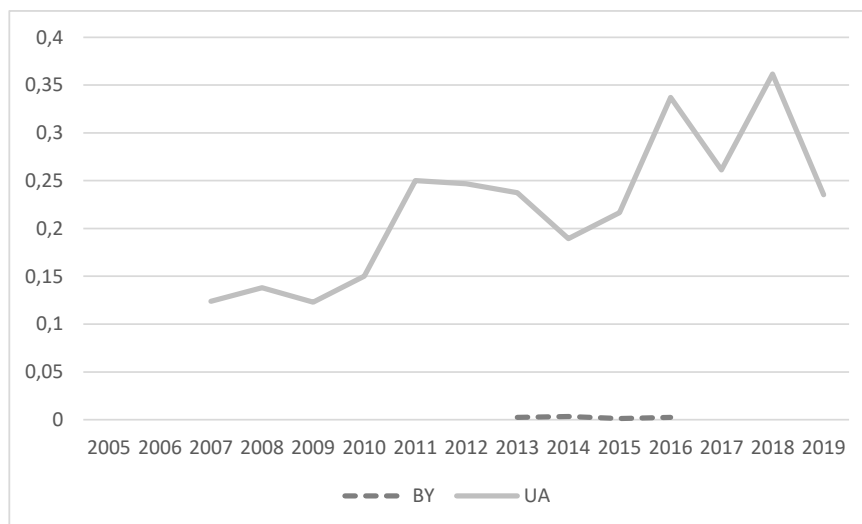

Рис. 3. Інтертекстуальність офіційних дискурсів України та Білорусі

ковича, коли були здійснені спроби авторизації українського режиму). У білоруському дискурсі також бачимо поступове зростання показника комунікативного наміру, проте фіксуємо значний «стрибок» у 2012–2014 роках і спадання показника з 2015 року. При цьому частка «ритуальних» дієслів – 60–70%. Це свідчить про імітацію комунікації із зарубіжними лідерами в цей період, що є характерним для авторитарного режиму під час його консервації. Далі ж частка таких дієслів зменшується, що може говорити про стабілізацію авторитаризму.

Найбільш демонстративним показником із точки зору відмінності обидвох режимів є інтертекстуальність, що майже повністю відсутня в білоруському режимі, та активно присутня і поступово збільшується в українському.

Таким чином, можемо стверджувати, що на прикладі авторитарного білоруського режиму за часів цифровізації бачимо використання змішаних форматів (традиційних для офіційного дискурсу комюніке та медійних), а для більш демократичного, перехідного українського режиму – медійних, що свідчить про налаштованість офіційного режиму України на пряму, без посередництва ЗМІ, взаємодію із суспільством.

Список використаної літератури

1. Балабан Р. Політичний режим в Україні в аспекті суспільних цінностей. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса*. 2012. № 6. С. 253–268.
2. Мацишина І. Конструювання політичної реальності України. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 376 с.
3. Моїсеєнко Д. Політичний режим постсоціалістичної України як елемент форми перехідної держави. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 231–238.
4. Пантелейчук І.В. Політичний режим в Україні: проблеми демократичного транзиту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 2. С. 282–289.
5. Польовий Т. Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2015. № 29-30. С. 317–323.

6. Ротар Н. Діалогові форми політичної участі: передумови та перспективи становлення в Україні. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1. С. 75–92.
7. Benson R. (2018). Can foundations solve the journalism crisis? *Journalism*. 2018. № 19 (8). P. 1059–1077. DOI:0.1177/1464884917724612
8. Bossetta M. The Digital Architectures of Social Media: Comparing Political Campaigning on Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat in the 2016 U.S. Election. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 2018. № 95(2). P. 471–496. DOI:10.1177/1077699018763307
9. Chilton P. *Analysing Political Discourse*. London: Routledge, 2004.
10. Dogu B., Mat H.O. Who Sets the Agenda? Polarization and Issue Ownership in Turkey's Political Twittersphere. *International Journal of Communication*. 2019. № 13. P. 229–250.
11. Dvorak J. Belarus. In *The SAGE International Encyclopedia of Mass Media and Society* / D. Merskin – ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc, 2019. P. 160–162.
12. Genovese F. International Crises and Political Patterns of Papal Tweets. *Political Science & Politics*. 2019. № 52 (1). P. 7–13. DOI:10.1017/S1049096518001087
13. Gibson J. A crisis of relevance. *Columbia Journalism Review*. URL: https://www.cjr.org/special_report/news-janine-gibson-newspapers-audience.php
14. Hutcheson D., Korosteleva E.A. Preface. In *The Quality of Democracy in Post-Communist Europe*. Abingdon: Routledge, 2006. P. 8–12.
15. Schneiker A. Telling the Story of the Superhero and the Anti-Politician as President: Donald Trump's Branding on Twitter. *Political Studies Review*, 2019. № 17 (3). P. 210–223. DOI:10.1177/1478929918807712
16. Spierings N., Jacobs K. Political parties and social media campaigning: A qualitative comparative analysis of parties' professional Facebook and Twitter use in the 2010 and 2012 Dutch elections. *Acta Politica*. 2019. № 54 (1). P. 145–173. DOI:10.1057%2Fs41269-018-0079-z
17. Tari Z.G., Emamzadeh Z. An Analysis of the Media Messages during the 2016 U.S. Presidential Election: A Thematic Comparison between CNN News and Donald Trump's Tweets. *Journal of Politics and Law*. 2018. № 11(2). P. 78–87. DOI:10.5539/jpl.v11n2p78
18. Titarenko L. Post-Soviet Belarus: The Transformation of National Identity. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal*. 2011. № 1. P. 6–18. DOI:10.2478/v10223-011-0002-4
19. van Dijk T.A. What is Political Discourse Analysis? *Belgian Journal of Linguistics*. 1997. № 11 (1). P. 11–52.
20. Villar S., María J. The use of blogs as social media tools of political communication : citizen journalism and public opinion 2.0. *Communication & Society*. 2019. № 32 (1). P. 39–55. DOI:10.15581/003.32.1.39-55
21. Way L. Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine. *World Politics*. 2005. № 57 (2). P. 231–261. DOI:10.1353/wp.2005.0018
22. Wodak R. Introduction. In *Language, Power and Ideology* / R.E. Wodak – ed. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1989. P. 1–7.

**DIGITALIZATION INFLUENCE ON FORMATS OF POLITICAL TEXTS
TRANSFORMATION (COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN
AND BELARUSSIAN OFFICIAL DISCOURSES)**

Nataliia Steblyna

*Vasyl Stus Donetsk National University,
Faculty of Information and Applied Technologies,
Department of Political and Government Studies
600-richchya str., 21, 21021, Vinnytsa, Ukraine*

Official political discourses of Ukraine and Belarus are compared in the paper. The discourses' evolution, which depends on a political regime, is described. Texts from presidents' sites between 2005–2019 are used for the analysis. With special programs, written on Python language, two indicators are calculated: communicative intention (number of texts with political statements) and intertextuality (quotes in the headlines). The comparative analysis of the discourses demonstrates a definite difference between them on these indicators. This means that the discourses function in the spheres with contrast principles. In Ukraine – within a competitive space, and in Belarus – without any rivalry. In Ukrainian discourse a gradual growth of the communicative intention indicator is discovered from 0,036 to 0,17 (without significant fluctuations and with increase of the indicator before the power transition. And here the number of “ritual” verbs is not significant (with the exception of Yanukovich governing, when the attempts of Ukrainian regime authoritarianization were observed). In Belarussian discourse a gradual growth of the indicator was fixated as well from 0,06 to 0,17, however, a significant increase between 2012–2014 to 0,45 was discovered, and additionally the decline of the indicator in 2015 to 0,09 was observed. And here, the percent of “ritual” verbs was 60–70%. This shows the imitation of communication between the president and other countries leaders, which may be perceived as a characteristic feature of an authoritative regime in the period of its' conservation. Afterwards, the percent of the verbs decreases, and this may be interpreted as the authoritarian regime stabilization.

Intertextuality is the most demonstrative indicator to differentiate the two regimes. There is no such in Belarussian regime, and a gradual growth of the indicator in Ukrainian one.

Thus in the times of digitalization the usage of mixed formats (traditional ones for the official discourse and media-formats) in the case of authoritative Belarussian regime is demonstrated. And for more democratic Ukrainian regime – media formats are widely exploited. This means, that Ukrainian official discourse may be used for the direct communication with the society, without mass media intervention.

Key words: official political discourse, presidents' site, Ukraine, Belarus, digitalization.